

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДИК НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ТЕХНІЧНІЙ ШКОЛІ В АСПЕКТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

С.С.Коломієць

*кандидат педагогічних наук,
доцент факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

У статті розглядаються основні вміння комунікативної компетенції у професійно-орієнтованому спілкуванні студентів. Акцентується увага на застосуванні інтерактивних методик навчання.

Ключові слова: комунікативна компетенція, професійно-орієнтоване спілкування, інтерактивні методики.

Одним із викликів, що ставить перед українською вищою школою Болонський процес, є підняття рівня наукових ступенів бакалавра й магістра згідно завдання створення до 2010 р. Європейського простору вищої освіти.

Конференція з проблем магистратури, що відбулася в Гельсинки (Фінляндія) в березні 2003 р. виробила певні рекомендації, які можуть слугувати загальними визначальниками якості ступеню магістра в країнах, що приєдналися до Болонського процесу.

Аналіз документів Болонського процесу і наукових праць вітчизняних і іноземних освітян дозволив виокремити основні завдання нової освіти XXI ст., до яких можна віднести:

- формування духовного майбутнього нації, держави, світового співтовариства;
- формування особистості суб'єкта навчання в напрямку ствердження цінностей і духовних норм загальнолюдського характеру;
- керування діяльністю суб'єкта навчання в напрямку розвитку його суб'єктивного духовного «Я»;
- розвиток готовності до сприйняття нового;
- заохочення до вдосконалення вмінь самостійної роботи, створення потягу до самостійного пошуку інформації, самостійних досліджень;
- використання новітніх технологій;
- спонукання інтересу до нових наук, методів, технік, підходів, концепцій;
- розвиток аналітичних і синтетичних вмінь обробки інформації і її використання для вирішення комунікативних і професійних завдань;
- формування власного когнітивного стилю у самостійному пошуку інформації (первинних текстів) та створенні власних (вторинних) текстів. (1, 2) Цілком оче-

видно, що для вирішення цих складних завдань реформування навчального процесу в вищій технічній школі необхідно проаналізувати основні тенденції інтеграції в європейському освітньому просторі, визначити психолого-педагогічні засади застосування інноваційних (в тому числі і інтерактивних) технологій навчання які покликані забезпечити вирішення вищезазначених завдань.

Як відомо, характерною особливістю сучасних наукових пошуків є виникнення міждисциплінарних синергетичних теорій, спрямованих на пояснення самоорганізації складних систем. Слід зазначити, що синергетика це не нова наука, а новий об'єднуючий напрямок в науці, мета якого виявлення загальних ідей принципів і методів в різних галузях гуманітарних, точних й природознавчих наук. Синергетичний підхід базується на принципах системності, міждисциплінарності та інтегративності.

Системний характер розробки моделі навчання (в тому числі і іноземних мов для професійного спілкування) в вищій технічній школі проявляється в тому, що вона одночасно регулюється на трьох різних ієрархічно пов'язаних рівнях, а саме, мікрорівні міжособистісного спілкування в професійному дискурсі, макрорівні соціальних інституцій та метарівні методичної системи, що покликана сприяти оптимізації взаємодії мікро й макрорівнів. Міждисциплінарність є необхідною складовою в організації процесу навчання іноземних мов в вищій технічній школі.

Принцип інтегративності реалізується, перш за все, в загальнометодичному принципі взаємопов'язаного навчання всіх видів мовленнєвої діяльності, на основі якого формуються інтегративні вміння, такі, наприклад, як «читання+говоріння», «читання+письмо» та

інші. Крім того, слід враховувати взаємопов'язаність згаданих вище макро, мікро та метарівнів

Слід зазначити, що метою цієї статті є, по-перше, виокремлення чинників, що зумовлюють інноваційні зміни як в світовому освітньому просторі взагалі так і в вітчизняному, зокрема, на вищезазначених макро і мікрорівнях, по-друге, розгляд психолого-педагогічних передумов використання інтерактивних методик як одного з засобів реалізації завдань Болонського процесу, що стоять перед вітчизняною вищою школою і, по-третє, певну деталізацію вищезазначених положень в світлі завдань мовленнєвої підготовки студентів.

При виокремленні чинників, що зумовлюють інноваційні зміни слід враховувати тенденції до інтеграції, а саме, до врахування спільних системотвірних і смислотвірних складників європейської і світової освіти, до яких відносять перш за все особистісно-орієнтовану освіту, в основі якої лежать цінності саморозвитку, самоосвіти, вироблення власного когнітивного стилю як передумови реалізації прихованих ресурсів індивідууму. Іншим спільним для світового освітянського середовища чинником є тенденція гуманізації в високотехнологізованому суспільстві, яка змінює орієнтацію освіти з технократичної на гуманістичну. Ще одним спільним чинником є створення нового інформаційного режиму, сутність якого полягає, як зазначає Н.Сляднева, «у якісно іншому рівні інтелектуалізацій інформаційного простору, необхідному для сталого розвитку суспільства, підвищення міри його керованості, нейтралізації чинника індетермінізму соціальних процесів» [4]. Як зазначають сучасні дослідження висування інформації в ряд ключових світоглядних понять стало ознакою сучасного філософського і загальнонаукового осмислення взаємозв'язку ідеального і матеріального та процесу їх пізнання.

Отже, інтенсивність глобалізаційних процесів і, відтак, їх вплив на розвиток вищої освіти в Україні пов'язують як з соціополітичними змінами (поступове входження вітчизняної вищої школи до загальносвітового освітнього контексту) так і з формуванням інформаційного суспільства, в житті якого інформація стає однією з визначальних цінностей, що дозволяє виокремити наступні психолого-педагогічні засади використання інтерактивних методів навчання в вищій технічній школі:

- антропоцентристський (learner-centred) підхід до організації процесу навчання;
- наповнення змісту освіти високим моральним змістом, якій відповідає загальним людським цінностям;

- переорієнтування процесу навчання з накопичення знань на процес розширення свідомості;
- вдосконалення вмінь самостійної роботи;
- вироблення власного когнітивного стилю в процесі переробки інформації та створення власних текстів.

Розглянемо актуалізацію психолого-педагогічних передумов для застосування інтерактивних методів навчання в вищій технічній школі.

Як вже зазначалось, важливим є необхідність розвитку вмінь вчитися в автономному самокерованому режимі, що знаходять практичне втілення в складанні мовного портфеля студента магістратури. Основні принципи й положення щодо Європейського мовного портфеля викладені в резолюції 20-ї сесії конференції міністрів освіти Ради Європи, основні положення щодо складання мовного портфеля для професійного спілкування наведені в національній Програмі «Англійська мова для професійного спілкування» (2005), практичні доробки щодо складання мовного портфеля для студентів економічних спеціальностей вже пройшли успішну апробацію приклади, між тим укладання мовного портфеля для студентів технічних спеціальностей все ще є нагальною, але поки що невирішеною проблемою.

Основними труднощами для його складання є розбіжність між реальним станом речей щодо сформованості у студентів вмінь в усіх видах мовленнєвої діяльності й загальноєвропейськими вимогами з мовної освіти, які визначають для магістрів рівень володіння англійською мовою як B2+ та C1. Як зазначено в Принципах й Правилах складання Європейського мовного портфеля, рівні C1 і C2 потребують не тільки високого ступеню лінгвістичної компетенції але й зрілості й високого ступеню професійного досвіду, тому, при розробці сітки самооцінки рекомендовано не заохочувати молодих за віком студентів до нереалістично високої самооцінки [5].

Постає питання, як за невелику кількість годин, що відводиться на магістерський курс англійської мови в технічній вищій школі збалансувати мовленнєву компетенцію студентів. Одним з шляхів є залучення в якості дескриптора для сітки самооцінки в мовному портфелі студента магістратури деталізації такого важливого для професійного спілкування вміння як презентація, що базується на інформації отриманій з текстів за фахом. Таким чином закладаються підвалини для розвитку інтегрованого вміння «читання + говоріння», іншими словами, вміння отримати, проаналізувати,

обробити інформацію й використати її в усному спілкуванні.

Залучення в якості дескрипторів вмінь ділової англійської мови в мовний портфель магістра технічних спеціальностей, крім завдання збалансування вмінь читання і говоріння, виконує завдання урахування специфічних інтересів студентів, адже результати чисельних анкетувань свідчать про інтерес студентів до ділової англійської мови.

Очевидно, що для студентів вищих технічних закладів освіти основними комунікативно значущими вміннями є вміння вилучення фахових знань з джерел науково-технічної інформації, їх інтерпретація та активізація здебільшого в усному мовленні. Інакше кажучи, основними вміннями комунікативної компетенції в професійно-орієнтованому спілкуванні студентів вищих технічних закладів освіти, на наш погляд, є вміння отримання необхідної інформації з тексту за фахом (читання) та вміння оперування цією інформацією для вирішення певних комунікативних задач (говоріння). Відтак, важливими є вимоги до текстів, на основі яких формуються інтегративні (взаємопов'язані) вміння мовленнєвої діяльності.

Слід зазначити, що серед різноманітних визначень мети, завдань і самої суті Болонського процесу на увагу заслуговує і такий, який визначає Болонський процес як процес розпізнавання однієї освітньої системи іншою в Європейському просторі. Для успішної реалізації такого процесу освітянам в Україні потрібні ґрунтовні знання стандартів Європейського освітнього простору з їх подальшим критичним переосмисленням з метою створення нового бачення щодо розробки єдиних освітніх критеріїв і стандартів. Одним з важливих джерел добору текстової інформації є статті в таких журналах як «Higher Education in Europe» та «Higher Education Review», а гнучкою стратегією, яка допомагає фахівцю прилучитися до новітніх джерел інформації, розвинути й поглибити навички та вміння розуміння текстів і викладу їх короткого змісту у письмовій або усній формі, є передача основних думок першоджерела у вигляді зв'язного письмового або усного тексту, заснована на виділенні макроструктури первинного тексту (ПТ) і створенні вторинних текстів (ВТ), які відображають опрацьований матеріал першоджерела у стилі формі.

Текст існує як джерело випромінювання, як джерело збудження в нашій свідомості численних асоціацій і когнітивних структур. Тому він є зразком такого семіотичного утворення, яке спонукає студента до творчого процесу його розуміння, його інтерпретації, до такого роду когнітивної діяльності, яка має справу з осмисленням людського досвіду, що відобра-

жений в описах світу і слугує для створення нових шаблів пізнання цього світу [2]. Це знаходить своє відображення в когнітивно-комунікативному підході, коли центр уваги дослідників перемістився із зовнішніх структур тексту на внутрішні, глобальні макроструктури, такі як фрейм, концепт, схема, скрипт, що лежать в основі структур представлення знань, які беруть участь у породженні й інтерпретації текстів. Цей підхід враховує вищезазначені психолого-педагогічні передумови навчання в аспекті глобалізаційних змін в освітянському просторі, позаяк він є складовою антропоцентристського підходу до організації процесу навчання і передбачає рішення традиційних для методики навчання іноземних мов проблем інтерактивними методами, що враховують когнітивні аспекти, в які входять процеси сприймання, мислення, пізнання, пояснення і розуміння і продукування нових знань, що дозволяє розглядати створення вторинних текстів як найважливішу умову розвитку інтелекту і формування власного когнітивного стилю (тобто сукупності стійких формально-динамічних властивостей людини, які визначають індивідуальні особливості розв'язання пізнавальних завдань) студентів, у чому й полягає розвиваюча мета навчання.

Продукування вторинного тексту базується, по-перше, на розумінні основних елементів структури тексту (теми, ситуації, проблеми), по-друге, вмінні виділити комунікативний смисл тексту (ідентифікація–буквальне фотграфування тексту, акомодация – пристосування інформації до нової ситуації, асиміляція – засвоєння тієї частини комунікативного смислу тексту, яка здається найбільш важливою)

Крім того, з позицій професійної мовленнєвої компетенції продукування усного вторинного тексту доцільно визначати як вміння інтерпретації та актуалізації фахової інформації, тому, слідом за положеннями національної програми, ми його розділяємо на мовленнєву взаємодію (spoken interaction) та мовленнєву продукцію (spoken production), які, на наш погляд, органічно поєднуються (з домінуванням однієї чи іншої) в професійно орієнтованій бесіді, інформаційним та мотивуючим стимулом якої є інформація вилучена з тексту за фахом [5]. Щодо типу такої бесіди з точки зору аналізу її дискурсу, то, зважаючи на розподіл бесід на два основних види, які виокремлює Michle McCarthy, а саме, interactional and transactional talks, базовою для формування професійної комунікативної компетенції слід вважати останню, яка визначається наступним чином: «Transactional talk is for getting business done in the world, i.e., in order to produce some change in the situation that pertains. ... to effect

the purchase of something, to get someone to do something, or many other world-changing things» [7].

Отже, підсумовуючи психолінгвістичні аспекти продукування вторинних текстів, слід наголосити на наступних положеннях:

- процесуальний і психофізіологічний компонент змісту навчання професійно орієнтованого спілкування потребує деталізації й визначення пріоритетів згідно з конкретними цілями навчання, з урахуванням рекомендацій Ради Європи та проекту національної навчальної програми для українських університетів;
- інтегративне вміння вилучення, інтерпретації та актуалізації інформації з текстів за фахом є пріоритетним для формування професійної мовленнєвої компетенції;
- увесь текст, а саме акомодована та (або) асимільована студентом інформація з тексту є основою для професійно орієнтованого спілкування англійською мовою студентів вищих навчальних закладів освіти;
- формою актуалізації комунікативних намірів студентів є професійно орієнтована бесіда, тип якої визначається як «transactional talk» з домінуванням таких видів мовленнєвої діяльності як мовленнєва взаємодія (spoken interaction) та мовленнєва продукція (spoken production).

Серед дієвих інтерактивних методів навчання (окрім мовного портфелю студента як ефективної форми самооцінки і самокорекції) здається доцільним виділити проектну роботу і рольову гру.

Розрізняють поняття «рольова» й «ділова» гра, при цьому ділову гру розуміють як різновид рольової, в основі якої лежить певний діловий предмет спілкування. Вважаємо за доцільне в навчальних умовах радше застосовувати термін «рольова професійно-орієнтована гра» (РПОГ), під якою ми розуміємо діяльність по оволодінню професійно-орієнтованим спілкуванням, в якій поєднується ігровий, учбовий і професійний компоненти й програються характерні для типових ситуацій спілкування соціальні й міжособистісні ролі.

При цьому в рольовій професійно-орієнтованій грі доцільно виділяти три етапи: *перший етап* – обмін фоновими знання в парах або в невеликих групах; *другий етап* – робота з письмовим текстом по створенню нових (вторинних) текстів різних жанрів; *третій етап* – презентація вторинного тексту як мов-

леннєвої взаємодії або мовленнєвої продукції. Рольова гра є динамічним засобом розвитку мовленнєвих вмінь. Рольова гра є засобом активного навчання – в ній відображуються соціальні відношення, що діють в реальному спілкуванні.

Рольова професійно-орієнтована гра може бути складовою частиною іншої інтерактивної технології, а саме, проектної методики.

Цінність проектної роботи полягає насамперед в тому, що вона заохочує студентів до реального використання комунікативних вмінь в ефективному часовому менеджменті, при цьому відповідальність за своє навчання покладається на самих студентів. Особливо слід виокремити наступні характеристики проектної роботи:

- базованість на співпраці, а не на конкуренції;
- орієнтованість на інтеграцію вмінь обробки інформації з різних джерел і використання її в комунікативних професійно-орієнтованих цілях;
- сприяння зміцненню впевненості студентів, їх самоповаги та самостійності, розвитку пізнавальних здібностей.

Як відомо, проектна робота передбачає три основні етапи, а саме, планування роботи в аудиторії, виконання проекту, аналіз та моніторинг роботи. Для курсів англійської мови для професійного спілкування рекомендовані наступні типи проектів:

- текстові проекти, які спонукають студентів до використання автентичних текстів для дослідної роботи, наприклад, різні види перекладу, створення бібліотек анотацій і рефератів, презентація інноваційних проектів з певної галузі знань, створення рекламної продукції;
- проекти кореспондентського характеру, які включають обмін електронними повідомленнями;
- проекти-зустрічі (контакт з носіями мови).

Підсумовуючи все вищесказане, ще раз звернемо увагу на те, що запровадження європейської зони освіти потребує розробки системних підходів до вирішення завдань Болонського процесу. Наведені приклади інтерактивних технологій, а також проаналізовані в цій статті психолого-педагогічні передумови їх застосування є спробою пошуку такого підходу до вирішення завдання мовленнєвої підготовки студентів вищої технічної школи в аспекті європейської інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Коломієць С.С.* Навчання спеціалістів професійно орієнтованого спілкування з зарубіжними партнерами: Автореф. дис. ...канд.пед.наук. – К., 1994. – С. 6.
2. *Кубрякова Е.С.* О тексте и критериях его определения // Текст. Структура и семантика. – Т.1. – М.: Логос,2001. – С.72-81.
3. *Левченко Т.І.* Європейська освіта: конвергенція та дивергенція. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 164 с.
4. *Сляднева Н.А.* Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы. Аналітика, перспективи, прогнозування. – К.: «Науково-видавничий центр «Наша культура і наука», 2003. – С.553-571.
5. *English for Specific Purposes (ESP).* National Curriculum for Ukrainian Universities. – Kyiv, 2005. – 243 p.
6. *Higher Education in Europe.* – 2004. – № 1. – P. 18-26.
7. *Michle McCarthy.* Discourse Analysis for Language Teachers. – Cambridge: University Press, 1991. – P.136.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2009 р.

